

FORSVARET

FORSVARSMATERIELL

FORSVARSBYGG

FFI
Forsvarets forskningsinstitutt

Forsvarssektorens klima- og miljøstrategi

Oslo, 29.09.2022

Forord

Klima- og miljøarbeid er en naturlig del av forsvarssektorens samfunnsansvar, og vi skal bidra til Norges innsats for å nå nasjonale mål innenfor klima og miljø, samt FNs bærekraftsmål.

Forsvarssektoren er en stor bruker av naturen, og virksomheten setter spor både på land, i luften og i havet. Kontinuerlig forbedring av vår virksomhet og gjennomføring av målrettede tiltak skal bidra til å redusere den negative klima- og miljøpåvirkningen. Samtidig skal Forsvarets operative evne opprettholdes eller styrkes.

Sektoren er en stor innkjøper av materiell, tjenester, bygg og anlegg. Gjennom anskaffelser skal det legges til rette for en mer sirkulær økonomi som gir bærekraftige løsninger over tid. Fortsatt satsing på energieffektivisering og fornybar energi, som også forbedrer forsyningsikkerheten, er viktige tema. Sektoren må forberede og tilpasse virksomheten til omstilling fra fossilt til fornybart drivstoff i takt med den globale utviklingen. Samtidig som vi reduserer vårt totale klima- og miljøavtrykk skal vi tilpasse virksomheten til et klima i endring.

Vi har utarbeidet en felles strategi som gjelder for Forsvaret, Forsvarsbygg, Forsvarsmateriell og Forsvarets forskningsinstitutt. Samarbeid vil være helt sentralt for å løse klima- og miljøutfordringene i sektoren.

Strategien skal sørge for at forsvarssektoren er fremtidsrettet, omstillingsdyktig og en del av det grønne skiftet.

Eirik Kristoffersen
forsvarssjef

Thorbjørn Thoresen
direktør
Forsvarsbygg

Gro Jære
direktør
Forsvarsmateriell

Kenneth Ruud
direktør
Forsvarets forskningsinstitutt

Innhold

1 Innledning	4
2 Innsatsområder	5
2.1 Innsatsområde 1: Redusere energiforbruk og direkte klimagassutslipp.....	5
2.2 Innsatsområde 2: Minimere miljøpåvirkning og bidra til et giftfritt miljø	6
2.3 Innsatsområde 3: Bevare naturmangfold og sikre kulturhistoriske verdier	8
2.4 Innsatsområde 4: Omlegging til sirkulær økonomi og bærekraftige anskaffelser	9
2.5 Innsatsområde 5: Tilpasse virksomheten til et endret klima.....	10
3 Støtteområder	11
3.1 Støtteområde 1: Virksomhetsstyring og kompetanse.....	11
3.2 Støtteområde 2: Forskning, utvikling og innovasjon.....	13
4 Samarbeid, organisering og rapportering	14

1 Innledning

Siden førindustriell tid har gjennomsnittstemperaturen økt med én grad. FNs klimapanel har fastslått at endringene er menneskeskapt gjennom utslipp som øker atmosfærens innhold av CO₂ og andre klimagasser. Klimaendringer og ødeleggelser av natur er blant de største og mest dramatiske utfordringene verden står overfor. Manglende handling vil gi alvorlige konsekvenser for helse, tilgang på mat og vann, og naturmangfold. Samtidig hindrer konflikter og krig samfunn å tilpasse seg konsekvensene av klimaendringer, undergraver staters forebyggende arbeid, og forsterker trusler. Klima, miljø og sikkerhet er en prioritert sak i FNs sikkerhetsråd, NATO og EU/EØS, og er viktig for forsvarssektoren.

Forsvarssektoren utøver sin virksomhet på land, sjø og i luftrommet, både nasjonalt og internasjonalt. Sektoren forvalter store arealer og bygningsmasser, og skal sikre vern av kulturhistoriske verdier og naturmiljø. Våre aktiviteter har *direkte* påvirkning på klima og miljø gjennom blant annet arealbruk og utslipp fra kjøretøy, fly og fartøy. Imidlertid er det den *indirekte* påvirkningen, fra blant annet anskaffelser av eiendom, bygg og anlegg (EBA), materiell og tjenester, som utgjør den største delen av vår totale påvirkning på klima og miljø. I strategien omfatter materiell alt fra kjemikalier, uniformer og telt, til komplekse materiellsystem som kampfly, fregatter og stridsvogner.

Vårt samfunns mål er å verne om norsk suverenitet, territoriell integritet, demokratisk styresett, og politisk og militær handlefrihet. Å ta hensyn til naturmiljøet og bidra til oppnåelse av FNs og Norges klima- og miljømål er en naturlig del av forsvarssektorens samfunnsansvar. Blant annet skal Norge frem mot 2030 redusere klimagassutslippene med minst 55 prosent, og frem mot 2050 med mellom 90 og 95 prosent. Gjennom kontinuerlig forbedring av virksomheten og gjennomføring av målrettede tiltak, skal vi støtte opp om disse målsettingene. Mange tiltak vil samtidig kunne gi operative fordeler for Forsvaret.

FNs 2030-agenda omfatter 17 bærekraftsmål og handler om å oppnå en bærekraftig utvikling langs tre dimensjoner: økonomi, sosiale forhold, og klima og miljø. Gjeldende langtidsplan for forsvarssektoren har fokus på å styrke bidraget til oppnåelsen av FNs 2030-agenda ved å integrere bærekraftsmål i styringen av sektoren og de enkelte etatene. Denne strategien konkretiserer arbeidet innenfor klima- og miljødimensjonen.

Samarbeid er helt nødvendig for å kunne løse klima- og miljøutfordringene. Vi skal videreutvikle det gode samarbeidet mellom etatene internt i forsvarssektoren, med arbeidstakerorganisasjonene, med nasjonale og internasjonale samarbeidspartnere, og med leverandører.

Hensikten med strategien er å sikre at alle etater i forsvarssektoren har en felles retning i klima- og miljøarbeidet. Strategien legger grunnlaget for et systematisk og effektivt bidrag fra sektoren i arbeidet med å nå Norges mål og forpliktelser på området, samtidig som forsvarsevnen opprettholdes eller styrkes. Strategien angir de samlede ambisjoner på klima- og miljøområdet og legger grunnlaget for en sektorfelles handlingsplan.

Sammen skal vi virke for å nå våre overordnede strategiske målsettinger for klima og miljø:

- Forsvarssektoren reduserer sitt totale klimaavtrykk og negative miljøpåvirkning, og bidrar til et bærekraftig samfunn, både nasjonalt og internasjonalt.
- Forsvarssektoren er forberedt og tilpasset klimaendringene.

Analyser av forsvarssektorens klima- og miljøpåvirkninger, sammen med interne og eksterne krav og føringer, har ledet frem til fem innsatsområder og to støtteområder. Relevante bærekraftsmål er knyttet til de ulike innsats- og støtteområdene for å vise hvordan arbeidet bidrar til å nå målene.

Siste kapittel beskriver hvordan vi skal samarbeide og organisere klima- og miljøarbeidet i sektoren, samt hvordan vi skal rapportere på fremdrift og måloppnåelse.

Oppfølging av strategien må sees i sammenheng med andre pågående aktiviteter, programmer og forskning i sektoren som understøtter kunnskapsutviklingen og bidrar til å møte klimautfordringene og -målene.

Forsvarsdepartementet har gitt sin tilslutning til strategien, og har ansvaret for at strategien er i henhold til nasjonale og internasjonale føringer.

2 Innsatsområder

Følgende innsatsområder angir prioriterte områder for å oppnå sektorens overordnede strategiske målsettinger for klima og miljø:

Innsatsområde 1: Redusere energiforbruk og direkte klimagassutslipp.

Innsatsområde 2: Minimere miljøpåvirkning og sørge for et giftfritt miljø.

Innsatsområde 3: Bevare naturmangfold og sikre kulturhistoriske verdier.

Innsatsområde 4: Omlegging til sirkulær økonomi og bærekraftige anskaffelser.

Innsatsområde 5: Tilpasse virksomheten til et endret klima.

2.1 Innsatsområde 1: Redusere energiforbruk og direkte klimagassutslipp

Ambisjon: Redusere energiforbruk og klimagassutslipp fra eiendom, bygg og anlegg, transport og operativ virksomhet.

Bakgrunn og status:

Innsatsområdet omfatter direkte utslipp fra energiforbruk i EBA, administrative kjøretøy (herunder innleide og leasede kjøretøy), og utslipp i forbindelse med gjennomføring av militære operasjoner, trening og øvelser.

Det forbrukes i dag store mengder energi og drivstoff i forsvarssektoren. Forbruket, og dermed klimagassutslippene, fordeler seg mellom EBA, transport og operativ virksomhet. Det dreier seg om oppvarming og nedkjøling av bygningsmasse, strømforsyning, bruk av administrative kjøretøy, og drivstoff til militært materiell.

Utfasing av fossilt brensel er påbegynt. Regelverk som forbyr fossil oppvarming av bygg, inklusive midlertidige bygg, er allerede innført. Neste trinn er innfasing av nullutslippskrav for administrative kjøretøy. I vår operative virksomhet er vi avhengige av en samkjørt omstilling innad i NATO/EU for å legge om til alternative energikilder.

Retningen, og hvordan vi skal gå frem:

Forsvarssektoren skal følge samfunnsutviklingen og være en del av det grønne skiftet i overgangen til fornybar energi. Dette vil forhindre et gap mellom militære løsninger og sivil teknologi.

Teknologiutviklingen skaper muligheter for overgang til alternative energibærere og lagring av energi. Vi skal se på muligheter for å øke andelen egenprodusert energi, ta i bruk ny teknologi, øke bruken av simulatorer, og vurdere endring i operasjonsmønster for å redusere energiforbruk og klimagassutslipp.

I samarbeid med NATO skal vi innføre alternative drivstoffer som sikrer høy yteevne, samtidig som klima og miljø ivaretas.

Gjennom et godt samarbeid med våre leverandører skal vi se på muligheter for å redusere energiforbruk og klimagassutslipp i et livsløpsperspektiv. Overgang til fornybare energikilder vil i tillegg til en klima- og miljøgevinst, kunne gi operative fordeler og redusere driftskostnader.

Tiltaksområder:

- Redusere innkjøpt energi med 10 prosent i løpet av 2025, sammenlignet med 2019-nivå. Bruke egenprodusert energi i alle relevante nybygg og rehabiliteringsprosjekter.
- Etablere pilotprosjekt(er) med fokus på kort- og langtidslagring av energi.
- Gjennomføre klimagassreduserende tiltak for operativ virksomhet med hovedfokus på Sjøforsvaret, og med sikte på å redusere utslippene med minimum 20 prosent mot 2030, sammenlignet med 2019-nivå.
- Innen 2025, fase inn nullutslippsteknologi for administrative kjøretøy, og etablere ladeinfrastruktur som dekker sektorens behov.
- Innføre nullutslippsløsninger for byggeplasser og for oppvarming av midlertidig EBA.
- Innføre alternative energikilder til fossilt brensel og redusere energiforbruk i materiellsystemer fortløpende, gjennom bruk av ny teknologi.

Innsatsområde 1 støtter opp om følgende bærekraftsmål:

2.2 Innsatsområde 2: Minimere miljøpåvirkning og bidra til et giftfritt miljø

***Ambisjon:** Forebyggende arbeid, erstatning og utfasing av farlige stoffer skal bidra i arbeidet for et giftfritt miljø. Forurensning fra forsvarssektorens aktiviteter skal holdes på lavest mulig nivå.*

Bakgrunn og status:

Innsatsområdet omfatter farlige stoffer i kjemikalier og materiell, samt forurensning fra forsvarssektorens aktiviteter.

Forsvaret er en stor bruker av naturen, og virksomheten setter spor både på land, i luften og i havet. Dette kan være i form av naturskade, forurensning fra aktiviteter, som eksempelvis støy og

rystelser, eller spredning av farlige stoffer til grunn, luft og vann. Vårt ansvar omfatter forebygging av forurensning, beredskap ved hendelser, samt opprydding etter tidligere aktiviteter.

Å redusere helse- og miljøfarlige stoffer i materiellsystem og EBA bidrar til å redusere negativ klima- og miljøpåvirkning. Det legger samtidig til rette for økt gjenbruk og gjenvinning, som igjen reduserer forbruket av naturressurser.

Retningen, og hvordan vi skal gå frem:

Vi skal ha god oversikt over kilder til forurensning, og sørge for at forurensende utslipp til grunn, luft og vann overvåkes og minimeres. Støy og vibrasjoner fra våre aktiviteter skal holdes på et lavest mulig nivå. Bruk av helse- og miljøfarlige stoffer i kjemikalier, materiell, bygg og anlegg skal reduseres.

Ved anskaffelser skal vi stille strengere krav til innhold av miljøfarlige stoffer enn hva regelverket krever. Alle kjemikalier som leveres til sektoren skal så langt som mulig være fri for stoffer som klassifiseres som miljøfarlige, ozonskadelige, eller har negativ påvirkning på klimaet. Miljøfarlige stoffer i materiell skal unngås. Unntak fra krav i miljø- og kjemikalierregelverk skal kun benyttes som en siste utvei, når det ikke er mulig å følge regelverket ut fra et forsvarshensyn.

Vi skal ha god oversikt over våre kjemikalier, og arbeide systematisk med å erstatte og fase ut klima- og miljøfarlige stoffer, gjennom hele livsløpet til materiell, bygg og anlegg. Alle kjemikalier skal inkluderes i det systematiske HMS-arbeidet.

Tiltaksområder:

- Kravstille at nytt materiell er fri for stoffer på den norske prioritetslista og kandidatlista, vedlegg XIV og vedlegg XVII i kjemikalierregelverket REACH, og utfase slike stoffer fra eksisterende materiell.
- Fullføre utfasing av perfluoreerte stoffer (PFAS) fra alt materiell og all EBA, og gjennomføre opprydding av eksisterende forurensning basert på kost/nytte.
- Utvikle felles digitale løsninger i sektoren for registrering og håndtering av data for farlige stoffer og kjemikalier.
- Sørge for helhetlig oppfølging av utslippstillatelser for sektorens virksomhet, og samarbeide om risikoreducerende tiltak på tvers av etatene.
- Etablere rutiner for helhetlig risikohåndtering for farlige stoffer, kjemikalier og drivstoff ved operasjoner, trening og øvelser, og sørge for nødvendig beredskap.
- Redusere negativ miljøpåvirkning fra bruk av bane- og flyavisingsmidler gjennom bruk av alternativer og ny teknologi.

Innsatsområde 2 støtter opp om følgende bærekraftsmål:

2.3 Innsatsområde 3: Bevare naturmangfold og sikre kulturhistoriske verdier

Ambisjon: Arealene forsvarssektoren benytter skal brukes og forvaltes slik at naturmiljø og -mangfold ivaretas. Kulturhistoriske verdier skal bevares, og festningene skal utvikles som bærekraftige destinasjoner.

Bakgrunn og status:

Innsatsområdet omfatter naturmangfold og kulturminner på eiendommer forvaltet av forsvarssektoren, og ved Forsvarets bruk av sivil grunn.

Den største trusselen mot naturmangfold er menneskelig påvirkning, med arealendringer som den største påvirkningen. Båndlegging av arealer i form av vern på land og sjø forventes å øke. Det vil også å komme større krav til arealnøytralitet, som innebærer fortetting og gjenbruk av allerede påvirket natur fremfor utbygging av nye naturområder.

Forsvarssektoren har landets største portefølje av kulturhistoriske eiendommer. Sektorens kulturminner er verdifulle og skal ivaretas som del av vår felles historie. I tillegg har sektoren et forvaltningsansvar for et stort antall fredete kulturminner i Forsvarets skyte- og øvingsfelt som må hensyntas ved øvelse og trening.

Retningen, og hvordan vi skal gå frem:

Tilpasset arealbruk med naturbaserte løsninger som er robuste nok til å tåle et endret klima blir viktig fremover. Ved ny og økt arealbruk skal det planlegges for hvordan arealbruken kan kompenseres ved restaurering eller andre avbøtende tiltak.

Vi skal utvikle, forvalte og bruke arealene våre slik at naturmiljø, -mangfold og kulturhistoriske verdier ivaretas.

Ved militær aktivitet utenfor skyte- og øvingsfelt nasjonalt og internasjonalt skal hensyn til natur- og kulturverdier kartlegges på forhånd og de nødvendige restriksjoner gjøres kjent og følges.

Tiltaksområder:

- Minimere negativ miljøbelastning gjennom bevisst planlegging og gjennomføring av miljøtiltak ved behov ved alle militære aktiviteter og i utbyggingsprosjekter.
- Bevare sårbare og truede arter og naturtyper i skyte- og øvingsfelt, samt øke naturmangfoldet i arealer tilknyttet festninger og leir.
- Tilrettelegge arealer til fordel for pollinerende insekter og forhindre spredning av fremmede arter.
- Forvalte og bruke fredet og vernet EBA på en slik måte at de kulturminneverdier bevares.
- Gjenbruke sektorens eldre bygningsmasse gjennom å tilpasse bygningene til fremtidige krav og funksjoner innenfor vernebestemmelsene.
- Kartlegge og sikre automatisk fredete kulturminner som ligger i skyte- og øvingsfelt.
- Forvalte festningene med tanke på å legge til rette for bruk og opplevelser, samtidig som kulturverdier formidles og tas vare på.

Innsatsområde 3 støtter opp om følgende bærekraftsmål:

2.4 Innsatsområde 4: Omlegging til sirkulær økonomi og bærekraftige anskaffelser

Ambisjon: *Redusere ressursforbruk og negativ klima- og miljøpåvirkning, gjennom omlegging til en sirkulær økonomi og bevisst bruk av anskaffelser.*

Bakgrunn og status:

Innsatsområdet omfatter sirkulær økonomi og indirekte klima- og miljøpåvirkning fra anskaffelser og avhending av bygg og materiell til Forsvaret.

Dagens lineære økonomi forbruker naturressurser, genererer store mengder avfall og bidrar til tap av naturmangfold, økte klimagassutslipp og helseplager. En sirkulær økonomi sørger for at avfallsmengden reduseres og at ressursene forblir i kretsløpet.

Den største delen av forsvarssektorens påvirkning på klima og miljø er indirekte, og kommer nettopp fra produksjon og leveranser knyttet til EBA, materiell, og tjenester som sektoren anskaffer, bruker og avhender. Forsvarssektoren er en stor innkjøper av varer og tjenester innenfor mange ulike innkjøpskategorier. Fordi vi er med hele veien fra anskaffelse til utfasing, har vi en unik mulighet til å påvirke hele livsløpet til det vi anskaffer.

Retningen, og hvordan vi skal gå frem:

Vi skal omstille fra en lineær- til en sirkulær økonomi. Dette innebærer blant annet at EBA og materiell skal designes for å kunne gjenbrukes og resirkuleres slik at minst mulig materiell og materialer ender opp til forbrenning og deponi. Videre skal vi utrede mulighetene for systemer som gir økt ombruk, gjenbruk og reparasjon av materiellkategorier som i dag gir store mengder avfall. Muligheten for gjenbruk av eksisterende bygningsmasse og fleksible bygg ved nye behov skal vurderes.

Bærekraftige anskaffelser av EBA og materiell er et nøkkelområde for omleggingen til en sirkulær økonomi. I våre anskaffelser skal klima og miljø vurderes på lik linje med tid, kostnad og ytelse, og vi skal ha fokus på god leverandørdialog for å forstå handlingsrommet og utforme konkrete og ambisiøse klima- og miljøkrav. Relevante miljøkrav og -kriterier skal være en del av den tekniske kravstillingen, og vi skal etterspørre løsninger som minimerer avfall og muliggjør gjenbruk og resirkulering av materiell og materialer. Livsløpsvurderinger skal inkluderes i alle anskaffelser.

Tiltaksområder:

- Heve kompetansenivået slik at alle som arbeider med anskaffelser har minimumskompetanse innen bærekraftige anskaffelser, og 30 prosent som arbeider med anskaffelser har utvidet kompetanse.
- Etablere en sektorfelles innkjøpsstrategi for klima- og miljøkravstilling, som inneholder kategorispesifikke klima- og miljøkrav, samt krav som fremmer sirkulærøkonomi.

- Redusere indirekte klimagassutslipp fra anskaffelser gjennom bruk av markedsdialog, miljøkrav og -kriterier, og innovative anskaffelser.
- Fremme sirkulære løsninger i anskaffelser som forlenger levetiden, reduserer ressursbruk og øker muligheter for gjenvinning.
- Utrede og etablere systemer for ombruk, gjenbruk og reparering av ulike materiellkategorier.
- Øke fokus på rehabilitering og ombruk av bygningsmasse fremfor å bygge nytt.

Innsatsområde 4 støtter opp om følgende bærekraftsmål:

2.5 Innsatsområde 5: Tilpasse virksomheten til et endret klima

Ambisjon: Forsvarssektoren skal forstå konsekvensene av klimaendringer og samfunnets klimatilstand, slik at vi kan forberede og tilpasse operasjoner, EBA, materiell og beredskap til fremtidens klima og trusselbilde.

Bakgrunn og status:

Innsatsområdet omfatter tilpasning av forsvarssektorens ytteevne, EBA og materiell, til fremtidens klima.

Klimaendringene medfører flere ekstremhendelser som styrtregn, hetebølger, tørke, flom og skred, samtidig som et høyere havnivå er forventet. Naturmangfoldet påvirkes, og risikoen for avrenning fra sektorens arealer øker. Forurensning som i dag er bundet, kan som en konsekvens frigis til grunn og vann.

Klimaendringer påvirker den globale maktbalansen og sikkerhetssituasjonen, og samfunnets tiltak for å møte endringene kan medføre endret tilgang til materialer, varer og drivstoff. Dette får betydning for operasjoner og beredskap i Forsvaret, samt forsvarssektorens langtidsplanlegging.

Retningen, og hvordan vi skal gå frem:

For å møte endringene skal vi øke kunnskapsgrunnlaget generelt, slik at vi forstår konsekvensene av klimaendringene. Vi skal ta høyde for klimaendringer i forsvarsplanleggingen, ved nyanskaffelser, og ved oppgradering av materiell. På slik måte er vi i forkant og utvikler et klimarobust forsvar. Kunnskapsgrunnlaget skal økes gjennom forskningsaktiviteter, studier og samarbeid.

I forvaltningen av våre arealer og naturområder skal vi ta høyde for klimaendringer gjennom blant annet bevaring av naturtyper og naturmangfold. Dette vil bidra til økosystemer som er mer robuste mot endringer.

Gjennom samarbeid i sektoren skal vi arbeide for å tilpasse infrastruktur, EBA, materiell, operasjoner og beredskap i takt med endret klima. Vi skal også opprettholde et tett samarbeid

med industrien og våre internasjonale partnere som et viktig trinn i utviklingen av fremtidige løsninger.

Tiltaksområder:

- Gjennomføre analyser av hvordan klimaendringer, tilknyttede effekter og samfunnets tiltak og tilpasninger påvirker nasjonal sikkerhet, Forsvaret og totalforsvaret, og hvordan sektoren skal møte endringene.
- Hensynta konsekvenser av klimaendringer ved nyanskaffelser og oppgradering av materiell.
- Sørge for bevaring av myr og andre økosystemer for å øke robusthet mot negative effekter av endret klima.
- Forvalte skyte- og øvingsfelt slik at de kan håndtere effekter av økt slitasje og andre endringer forårsaket av klima.

Innsatsområde 5 støtter opp om følgende bærekraftsmål:

3 Støtteområder

Støtteområdene går på tvers av etatenes virksomhetsområder og tilrettelegger for at ambisjoner og mål kan nås.

3.1 Støtteområde 1: Virksomhetsstyring og kompetanse

Bakgrunn og status:

Støtteområdet omhandler samarbeid på tvers av sektoren og alle deler av den interne styringen i hver etat, fra daglig drift og videreutvikling av virksomheten, til ansettelse og oppbygging av kompetanse og gode holdninger.

Forsvarssektoren har mange ansatte med virksomhet nasjonalt og internasjonalt. Dette omfatter alt fra militær aktivitet, til eksempelvis kontorvirksomhet, laboratorievirksomhet og kantiner. Påvirkning på klima- og miljø fra den interne driften er potensielt stor samtidig som det er mange klimatiltak som ikke vil redusere Forsvarets operative evne.

Arbeidet med *modernisering og effektivisering* i forsvarssektoren omfatter blant annet tettere samarbeid om digitalisering. Grønn omstilling og digitalisering henger sammen, og den pågående utviklingen gir muligheter til å også forbedre arbeidet med klima og miljø. Samtidig utvikles regelverket på klima- og miljøområdet stadig. Gode digitale verktøy er derfor en forutsetning for å effektivisere og optimalisere virksomhetsstyringen slik at vi ivaretar gjeldende og kommende krav, og kan overvåke klima- og miljøpåvirkning fra våre aktiviteter.

Rett kompetanse og gode holdninger er grunnleggende forutsetninger for å ta riktige og bevisste klima- og miljøvalg i alle aktiviteter. Det er behov for et generelt kompetanseløft innenfor klima- og miljø i hele sektoren, på alle nivå. Arbeid med det grønne skiftet i forsvarssektoren krever både

ledelsesforankring og vilje til endring. Sjefer har et særlig ansvar som kulturbærere og rollemodeller, og må ha tilstrekkelig kunnskap for å kunne tilrettelegge for at ambisjonene i klima- og miljøstrategien nås. Forsvaret er også en av landets største lærlingbedrifter, og har gjennom førstegangstjenesten et spesielt ansvar når det gjelder holdninger og opplæring.

Retningen, og hvordan vi skal gå frem:

Vi skal gå foran med et godt eksempel og redusere klima- og miljøpåvirkning i vår interne drift. Klima- og miljøarbeidet i den enkelte etat skal systematiseres i samsvar med standarden for miljøstyring, ISO 14001.

Vi skal utvikle en klima- og miljøbevisst forsvarssektor, og våre holdninger skal gjenspeile Norges klima- og miljøambisjoner. Ansatte på alle nivå skal ha tilstrekkelig klima- og miljøkompetanse, slik at klima- og miljøhensyn kan tas i alle prosesser og aktiviteter, og som grunnlag for beslutninger.

I det pågående digitaliseringsarbeidet i sektoren skal vi utrede og ta høyde for identifiserte behov for digital understøttelse på klima- og miljøområdet.

Samarbeid i sektoren videreutvikles for å koordinere etatenes innsats, forbedre utnyttelse av kompetanse, og sørge for informasjonsdeling og kunnskapsoverføring. Samarbeid med nasjonale og internasjonale partnere, industrien, og ulike forskningsmiljøer, videreutvikles med hensikt å øke kompetansen og finne gode løsninger som bidrar til å redusere sektorens klima- og miljøavtrykk.

Gjennom god kommunikasjon om klimaendringer, klimatiltak og måloppnåelse skal vi bidra til å skape forståelse og motivasjon for atferdsendring. Kommunikasjonen skal være relevant, forståelig og gjenkjennbar i både interne og eksterne kanaler.

Tiltaksområder:

- Videreutvikle etatenes miljøledelsessystemer slik at de reflekterer ambisjoner og tiltak i denne strategien.
- Etablere sektorfelles retningslinjer for klima og miljø i innkjøp til intern drift, med spesielt fokus på innkjøpskategoriene: mat og måltidstjenester, plastprodukter, reise/transport, IKT/elektriske og elektroniske produkter, og kontormøbler.
- Oppdatere fagplaner, kurs og utdanningsprogrammer i sektoren slik at nødvendig kunnskap relatert til klima og miljø formidles.
- Videreutvikle digitale løsninger slik at de dekker behov for dokumentasjon av klima- og miljødata, og legger til rette for effektiv måling og rapportering.
- Opprettholde og videreutvikle forsvarssektorens miljødatabase.
- Redusere klimagassutslipp fra reisevirksomhet med 30 % innen 2025, sammenliknet med tall fra 2019, ved økt bruk av digitale løsninger og klimavennlige fremkomstmidler.
- Etablere konsept for klimavennlig mat og redusert matsvinn.
- Redusere forbruk og avfallsmengden, samt forbedre avfallshåndteringen og øke graden av materialgjenvinning.
- Videreutvikle etatssamarbeid tilsvarende strategiens innsatsområder, på tvers av sektoren.

Støtteområde 1 støtter opp om følgende bærekraftsmål:

3.2 Støtteområde 2: Forskning, utvikling og innovasjon

Bakgrunn og status:

Området handler om bruk av forskning, utvikling, og innovasjon som et verktøy for å nå ambisjoner og mål innen klima og miljø.

Forskning og utvikling (FoU) og innovasjon er viktige drivere i det grønne skiftet og i omstillingen til en sirkulær økonomi. Forskning gir grunnlag for kunnskapsbaserte beslutninger, og er helt nødvendig for å kunne redusere klima- og miljøavtrykket til forsvarssektoren, og samtidig opprettholde kampkraft innenfor økonomiske og teknologiske rammer.

Det grønne skiftet og omstilling til sirkulær økonomi krever at også forsvarsindustrien setter fart på utviklingen av mer klima- og miljøvennlig materiell og løsninger. Her ligger det i tillegg muligheter i å forbedre produksjonsprosesser, designkonsepter og logistikk-løsninger.

Forsvarssektoren samarbeider med industrien gjennom trekantmodellen, som er en innovasjonsmodell for samarbeid mellom forsvarsetatene og industrien. Denne skal sikre innovative løsninger for Forsvaret som er tilpasset fremtidens behov.

Retningen, og hvordan vi skal gå frem:

Vi skal utføre og stimulere til forskning, utvikling og innovasjon som ser på mulighetene for å redusere direkte og indirekte negativ klima- og miljøpåvirkning, med spesielt fokus på de fem innsatsområdene som er beskrevet i strategien.

En styrking av innsatsen vil innebære å etablere flere forsknings- og utviklingsprosjekter som er relevante for sektoren, der klima og miljøfaktorer inkluderes. En økt andel prosjekter skal rettes mot teknologier, forskning, utvikling og innovasjon som bidrar til det grønne skiftet. Ved prioriteringer av FoU-prosjekter skal klima- og miljøgevinster vurderes sammen med teknologiske muligheter som gir økt operativ evne. Mye av utviklingen innen *grønn* teknologi foregår i sivil sektor, og samarbeidet med industrien skal videreføres og forsterkes for å sikre overføring av teknologi fra sivil til militær sektor. Trekantsamarbeidet skal styrkes for å utvikle ny klima- og miljøvennlig teknologi, og samarbeid internt i sektoren skal videreutvikles på området for å sikre helhetlig og målrettet tilnærming.

Deltakelse i internasjonalt FoU- og innovasjonsarbeid i både NATO, EU og European Defence Fund (EDF) vil bidra til kunnskapsoverføring og skape synergier som sørger for at vi er oppdatert og kan ta i bruk nye teknologier og løsninger.

Tiltaksområder:

- Sørge for at klima- og miljøvennlig teknologi, og sirkulære løsninger er en del av sektorens FoU- og innovasjonsprosjekter.
- Sørge for tilstrekkelige forutsetninger og rammevilkår for FoU- og innovasjonsarbeid i etatene for å utløse klima- og miljøgevinster av ny teknologi, i tillegg til operative og økonomiske gevinster.
- Bruke forskning for å forstå konsekvenser av klimaendringer og sektorens utslipp, og øke kunnskapen om hvilke tiltak som mest effektivt vil kunne redusere sektorens klima- og miljøavtrykk.

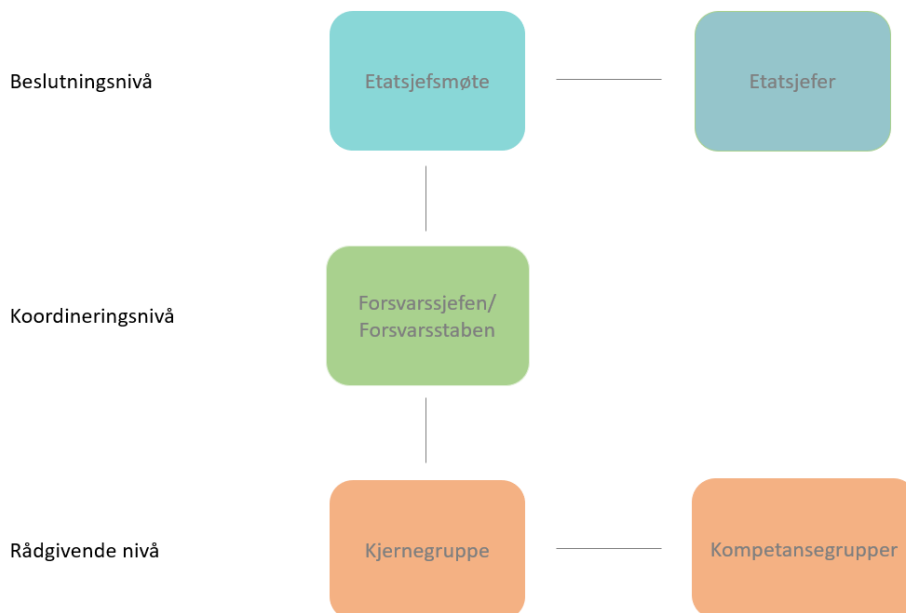
Støtteområde 2 støtter opp om følgende bærekraftsmål:

4 Samarbeid, organisering og rapportering

Samarbeid mellom etatene i sektoren og involvering av arbeidstakerorganisasjonene er en forutsetning for implementering og operasjonalisering av klima- og miljøstrategien. Hovedavtalen i Staten slår fast at hensynet til miljø og klima skal være en del av partssamarbeidet, og at medbestemmelse skal bidra til en bærekraftig utvikling. Strategien gjelder for alle etater i forsvarssektoren, og eies og forvaltes av etatsjefene.

Figur 1 gir en oversikt over hvordan strategien skal følges opp, inkludert hvem som tar beslutninger, koordinerer, og gir råd.

Figur 1 angir eierskap og forvaltning av strategien

Etatsjefene er ansvarlige for realisering av ambisjonene i strategien, og for etablering av en sektorfelles handlingsplan med konkrete tiltak. Handlingsplanen skal inneholde tidsplaner for utføringen av de ulike tiltakene. Hver etatsjef er ansvarlig for oppfølging av tiltak som tilfaller sin etat. For å sikre kontinuerlig fokus og tilstrekkelig prioritering skal handlingsplanen evalueres, eventuelt revideres årlig. Klima- og miljøarbeidet som utledes fra strategien skal integreres og gjennomføres som en del av ordinær virksomhetsstyring i etatene.

Etatsjefmøte er arena for å beslutte eventuelle endringer i strategien, samt ambisjonsnivå, målsettinger og prioriteringer for handlingsplanen. Videre skal etatsjefmøte, på overordnet nivå, følge opp fremdriften av handlingsplanen.

Forsvarssjefen har en koordinerende myndighet på tvers i sektoren, som i dette tilfelle betyr at *forsvarssjefen/Forsvarsstaben* koordinerer den samlede innsatsen for operasjonaliseringen av strategien.

For å følge opp strategien etableres en kjernegruppe og flere kompetansegrupper med deltakere fra etatene. I tillegg kan Forsvarsdepartementet delta med kontaktpersoner.

Kjernegruppen skal sikre samarbeid og koordinering på arbeidsnivå mellom etatene, herunder utarbeidelse og videreutvikling av handlingsplanen med tilhørende tiltak. Kjernegruppen består av én til to kontaktpersoner fra hver etat.

Innenfor hvert av de fem innsatsområdene i strategien etableres egne *kompetansegrupper* for den konkrete oppfølgingen. Gruppene skal blant annet fremme forslag til tiltak i handlingsplanen, og utgjøre et faglig kompetansenettverk for sektoren. Hver kompetansegruppe ledes av en representant fra en etat med tilpasset deltakelse fra øvrige etater, samt deltagelse fra arbeidstakerorganisasjonene i sektoren. Kompetansegruppene skal være en arena for kunnskapsutveksling, kompetansedeling, og nettverksbygging.

Oversikt over sektorens klima- og miljøavtrykk skal gis ut årlig i sektorens klima- og miljøregnskap. Regnskapet skal også vise status for ulike tiltak innenfor strategiens innsatsområder. Klimaregnskapet vil være et viktig styringsdokument for oppfølging av strategien og det videre arbeidet med mål og tiltak.

I supplerende tildelingsbrev, *oppdrag om forsvarssektorens klima- og miljøstrategi, 23.08.2022* fra Forsvarsdepartementet til alle underliggende etater, gis følgende føringer hva gjelder økonomi og rapportering:

Tiltak skal integreres i eksisterende plan- og budsjettprosesser i etatene. Eventuelle merbehov vurderes og fremmes i de ordinære budsjettprosessene, og skal følges av helhetlige beslutningsgrunnlag. Etatene i sektoren skal årlig rapportere til Forsvarsdepartementet i tredje tertialrapport på fremdrift og implementering av tiltak. Rapporteringen skal inkludere status, risiko og avvik. Det skal rapporteres på utvikling innenfor de fem innsatsområdene. I tillegg skal etatene rapportere om gjennomførte tiltak i årsrapportene, med en lik rapporteringsform for alle etatene.